

НАУКОВИЙ ДИСКУРС: ШЛЯХИ ДО (ВЗАЄМО)РОЗУМІННЯ

Дискурс вважають особливим „ментальним світом” з притаманним йому „духом часу”. Науковий дискурс відображає діалог різних картин світу, різних культурних позицій, які можуть не збігатися в часі та просторі наукових думок [1]. У дискурсі, котрий справді є „мовою, зануреною в життя” [2; 3], у тому числі науковому, відбивається вся специфіка людської поведінки крізь призму мовленнєвої діяльності. На розвиток та становлення англо-американського наукового дискурсу значною мірою вплинули етнокультурні та історичні фактори. Його сучасний стан – результат тривалого еволюційного процесу. Оволодіння особливостями англійської мови науки (зокрема *EAP (English for Academic Purposes)* та *ESP (English for Specific Purposes)* і, передусім, *EST (English for Science and Technology)* як важливим засобом міжнародного наукового спілкування є неможливим без ретельного вивчення специфіки – як вербальної, так і візуальної – цього типу дискурсу, що є актуальним завданням, зокрема з огляду на сучасний статус англійської мови, а також в аспекті такого важливого напрямку лінгвістики, як загальна теорія міжмовних відносин [4, с. 5]. Динаміка наукового дискурсу відображає глибокі проблеми соціальних та культурних змін і має чітку антропологічну спрямованість. Останнім часом в англійській мові науки спостерігаються процеси, подібні до тих, що їх зазнає медійний дискурс, літературна мова. Науковий дискурс не є чимось однорідним, єдиним та усталеним – його жанрова структура зазнає істотних змін: відбувається змішування жанрів, з’являються нові жанри та жанрові різновиди, натомість інші жанри трансформуються або зникають. Поява та розвиток вторинних жанрів, та й у цілому гібридизація жанрів є цікавим об’єктом лінгвістичних досліджень [5, с. 26].

У цілому будь-який дискурс, і науковий у тому числі, слід розглядати в широкому сенсі. Так, Т. ван Дейк, прибічник мультидисциплінарного підходу до аналізу дискурсу, вважає, що його слід розглядати на лінгвістичних, когнітивних, соціальних і культурних засадах, ураховувати аспекти як писемної, так і усної мови й обов’язково зважати на контекст. Важливим моментом дискурсивних досліджень є поняття “комунікативної події” (*communicative event*), елементами якої є адресант (мовець, письменник), адресат (слухач, читач), спостерігач як учасники комунікативного акту в певному оточенні (місце, час, обставини), а також й інші контекстуальні параметри, зокрема невербальні елементи комунікації [6, с. 193–197]. Дискурс як своєрідна „мова в мові”, але

подана в соціальній реальності, існує, передусім, у текстах, але таких, що мають власну, притаманну лише їм граматику, лексикон, правила слововживання та синтаксису, особливу семантику, свої правила синонімічних замінів, а також етикет. Кожний дискурс – це один із „можливих світів” [7, с. 44–45]. Важливою рисою текстів (і, відповідно, дискурсів) є їх множинність [8, с. 417], котра зокрема може бути зумовлена провідною роллю комунікативного модусу дискурсів [9, с. 6–9]. Звідси впливає проблема розуміння дискурсу певного типу, його адекватної інтерпретації [10]. У даній статті ми зупинимося в основному на таких важливих для розуміння наукового дискурсу моментах, як імплікація, перефразування та наратив.

Теорія (наука) інтерпретації відома як герменевтика (назва походить від імені грецького бога Гермеса, котрий тлумачив простим смертним послання богів). Як дисципліна герменевтика почалася з тлумачення релігійних текстів (згадаймо праці німецького теолога Фрідріха Шляйєрмахера, автора славнозвісного “герменевтичного кола”, принцип якого полягає в такому: частина чогось завжди зрозуміла з точки зору цілого і навпаки, тож розуміння — це безперервне взаємоузгодження цілого й частин). Наприкінці ХІХ століття герменевтика перетворилася на філософську теорію, яка наголошує на ключовій важливості інтерпретації людської діяльності й культури (згадаймо передусім праці Вільгельма фон Гумбольдта та Вільгельма Дільтея, котрий займався герменевтичною проблемою інтерпретації людських проявів – у широкому розумінні), а згодом – феноменологічну герменевтику ХХ століття Е. Гусерля, позаособистісний (асуб’єктивний) різновид герменевтики М. Гайдегера та сучасну філософську герменевтику Г.Гадамера, деконструкцію Ж. Деріди та філософську герменевтику П.Рікера (розуміння себе через вирішення конфліктів інтерпретації) і критичну соціальну теорію Ю.Габермаса. Важливою герменевтичною сферою були і залишаються питання інтерпретованої реальності, природи інтерпретації і розуміння, проблеми подолання відчужувального дистанціювання та розуміння того, як твір, відрізаний від своєї первинної культури й історичних обставин, спілкується з сучасною аудиторією або як він розуміється нею. Ця проблема постає щоразу у зв’язку з усіма творами мистецтва і, по суті, з усіма спробами зрозуміти інші культури й інших людей [11-14].

Як відомо із семіотичних досліджень, різноманітність смислів значною мірою залежить від природи мови та „рамків” культури кодувальника та декодувальника. Відображення наукової картини світу специфічно втілюється в етнічних мовах. Це зумовлене історичними, культурними та освітніми традиціями, що склалися в певній мові, та особливостями функціонування дискурсивних спільнот у певних галузях знань. Саме тому дослідження дискурсів, зокрема і наукового, доцільно

здійснювати на матеріалі окремих етнічних мов. Так, наприклад, засоби створення довіри є мовно- та культурно специфічними, адже, як зазначав Х. Ортега-і-Гассет, існують мови, які здатні сказати більше, ніж треба (*communicating more than they might need to*), та мови, котрі можуть сказати менше, ніж треба (*communicating less than they might*) [Цит за 15, с. 86].

Істотним у плані адекватної інтерпретації наукового тексту є вміння розпізнавати імпліцитну, приховану інформацію. Таке вміння спеціально перевіряється у стандартизованому тесті на знання англійської мови і, підкреслимо, на обізнаність зі специфікою англо-американського науково-академічного дискурсу – TOEFL – обов’язковому іспиті, що його мають складати ті, хто бажає навчатися у вищих навчальних закладах Північної Америки. Тест на розуміння прочитаного уривка наукового тексту, подібний до зазначеного, згідно з програмою ВАК та Міносвіти України є складником кандидатського іспиту з англійської мови. Тож випрацюванню навичок розпізнавання імпліцитної інформації та суміжному з ним умінню перефразування потрібно приділяти належну увагу під час підготовки до відповідних іспитів. Розглянемо такі випадки.

What can be inferred from the sentence?

*In 1896 the **fabulously wealthy** John D.Rockefeller declared that **the university he had founded was the best investment** he had ever made in his life.*

*John D.Rockefeller was **richer than the vast majority** of his fellow Americans.
John D.Rockefeller was **delighted with the university** he had founded.
John D.Rockefeller **had made other investments** in his life.*

<p><u>What CANNOT be inferred from the sentence:</u></p>	<p><i>*In 1896 Rockefeller was the richest man in the world(there could be a few richer men living at that time). *Rockefeller made a large capital investment when he founded the university (we don't know how large the investment was). *Rockefeller 's career was full of successful investments (perhaps he had many failures as well, in spite of being very wealthy) (T., p. 228)</i></p>
--	---

Для адекватного розуміння наукового тексту важливо розуміти умови та межі інтерпретації та перефразування:

<p><i>It is estimated that 260 000 head of Texas cattle crossed the Red River for the northern markets in 1866.</i></p>	<p><u>Possible restatements:</u> <i>The 260 000 head of Texas cattle which, it has been estimated, crossed the Red River in 1866 were heading to the northern markets.</i> <i>The 260 000 head of Texas cattle were estimated in 1866 to have crossed the Red River in 1886.</i> <i>One estimation is that, in 1886, 260 000 head of Texas cattle crossed the Red River, heading for the northern markets.</i></p>
--	--

<p><u>NOT a restatement:</u> не містить маркерів епістемічної модальності, деперсоналізованих зворотів, що зменшують категоричність висловлювання</p>	<p><i>*Heading for the northern markets, 260 000 head of cattle crossed the Red River in 1886. (T, p. 240)</i></p>
--	--

На особливу увагу заслуговують випадки перефразування, що містять заперечення:

<p><i>Historians cannot agree where the game of golf originated.</i></p>	<p><i>Where did the game of golf start? Historians not know.</i> (T, c. 240)</p>
--	---

В останньому випадку важливо вміти розрізняти експліцитне та імпліцитне заперечення [16], так, правильний варіант перефразування містить експліцитне заперечення (*do not know*), як і власне речення *Historians cannot agree where the game of golf originated*. Неправильні варіанти перефразування містять мовні засоби вираження імпліцитного заперечення:

*It is hard to get historians to agree. One example of this is their discussion on where golf originated.

*The origins of golf are disputed by historians.

*The game of golf has a number of origins, according to historians.

(T, c. 240)

Як бачимо, при трактуванні перефразувальних та імплікацій англомовного наукового дискурсу важливим є збереження їхньої інтерпретативної „рівноваги” та симетрії за допомогою різноманітних, але мовно- та культурно релевантних лінгвістичних засобів.

Як у загальнонародній мові ряду етнічних мов, так і в мові науки таких мов спостерігаються міжкультурні розбіжності в передачі думок. Так, порівнюючи російський та англійський наукові дискурси,

дослідники відзначають наявність зворотів англійської мови, які абсолютно не властиві російській мові науки, як-от: *In the interest of intellectual honesty, it is fitting that I begin this work with my story...*[17, с. 58]. У наведеному прикладі наочно продемонстровано таку особливу ознаку англо-американського наукового дискурсу, як значний ступінь орієнтованості на адресата, намагання зробити повідомлення максимально цікавим та доступним для розуміння (зокрема за допомогою цікавої оповідки – наративу), що є проявом культурноспецифічної риси англосаксонського менталітету, підсумованої у крилатій фразі Девіда Огілві: *It is a sin to bore your fellow reader.*

Можна впевнено стверджувати, що навіть суто науковий, навіть суто технічний англомовний текст може і повинен бути цікавим і зрозумілим, не порушуючи при цьому норм певного жанру. Розглянемо такий приклад анотації з медичного журналу:

<p><i>Fake treatments work. That is a well established medical fact. This is why the golden standard of evidence-based medicine requires double-blind testing. Both real and fake (also known as placebo) treatments are administered in order to be able to distinguish the effects of the treatment-under-test from the placebo effect. (M)</i></p>	<p>Objective and rationale (combined)</p> <p>Methods used for obtaining results stated</p> <p>Terms specified</p>
---	--

У наведеній анотації містяться ключові елементи, притаманні такому жанру – зазначення мети, обґрунтування (*rationale*), методи досягнення результату, а також необхідні наукові терміни, але сам текст написаний простою та зрозумілою мовою. У ній навіть наявні елементи наративу (перші речення), що є культурноспецифічною ознакою англо-американського наукового дискурсу.

Наратологічні дослідження виокремилися із жанрових студій і стали окремою дисципліною лише приблизно п'ятдесят років тому, передусім завдяки працям французьких структуралістів, зокрема Р.Барта. Основною ознакою нарративу є передача інформації у вигляді оповідки (*evoking stories in the mind*) [18]. Елементи нарративу можуть бути частиною певного типу дискурсу, у тому числі наукового [19-21]. З одного боку, нарратив у науковому дискурсі може вважатися „надлишковим” елементом, а з іншого – надаючи мові науки максимальної персоналізованості – бути засобом, що допомагає краще зрозуміти авторську інтенцію, витлумачити оригінальний намір та задум адресанта. У деяких піджанрах наукового дискурсу нарратив є невід’ємною частиною тексту. Наприклад, у статті головного редактора – *editorial* – наукового періодичного видання адресант максимально персоналізує своє повідомлення, використовуючи авторську метафору, фразеологізми, відповідне пунктуаційне оформлення, що є ознаками нарративу:

“In my salad days – and even, I guess, in my main course days – I used to wonder what retired people did with their time when they were no longer spending 50 hours a week in the office and bringing work home at night. Now that I am in my dessert days, I am finding that, lo and behold, I am as busy as ever and have quite a backlog of things to be done in the future” (Lyle D. Feisel).

Наративні фрагменти можуть вводитися імпліцитно або ж анонсуватися перед чи після власне оповідки (анафорично або катафорично пре- або постмодифікуватися) – за допомогою метафор (як у вищенаведеному прикладі), слів типу *story; narration; illustration; vignette; visualization vignette; video vignette; picture; skit, to demonstrate; to describe; to show; to illustrate (the point); a case in point; (to cite/to take) an example (from); as in:* тощо та/або виокремлюватися графічно (за допомогою шрифту іншого розміру, відступів від берегів та ін.), наприклад:

Another example can be taken from Mukherjee’s “Jasmine” (1989):

In Hasnapur wives used only pronouns to address their husbands. The first months, eager and obedient as I was, I still had a hard time... I’d cough to get his attention, or start with “Are you listening?” Every time I coughed he’d say “Do I hear a crow practicing human speech?”...

This brief passage, a narration by a newly married Indian woman, is constructed in such a way that the reader is let in on the cultural context – for example, traditional wives do not call their husbands by name. (S., p. 85)

У даному випадку спостерігаємо наратив, який становить інтерес в аспекті його інтертекстуального (і ширше – інтердискурсивного) потенціалу.

Повністю у вигляді наративу подано проблемну статтю про фрагмент з історії інженерної підготовки в Гарвардському університеті. Наведемо приклад із неї:

For most members of Harvard University's Faculty of Arts and Sciences, it was just another monthly meeting, the last of 2006. For Venkatesh Narayanamurti, dean of the Division of Engineering and Applied Sciences, it was one of the most important meetings of his career.

On that December afternoon, the professors gathered, as usual, at the Faculty Room, a spacious chamber in University Hall with sea-green and tan walls, lush Oriental carpets, leather-topped tables and chairs, five crystal chandeliers, and tall arched windows overlooking Harvard Yard. Dozens of oil paintings and marble busts of Harvard's past

presidents and other luminaries—William James, Henry Wadsworth Longfellow, and Jean Louis Rodolphe Agassiz, to name a few—add to the aura of gravitas and tradition.

At 4 p.m., after the customary tea was served, Derek Bok, then Harvard's interim president, started the meeting. When it came time to discuss the docket items, Dean Narayanamurti stood up, glanced down at his notes, and then told his colleagues that, following a presentation on the topic he had made early that year, he was now ready to propose that the Division of Engineering and Applied Sciences be renamed the School of Engineering and Applied Sciences. (Sp., April, 2008, P.45).

Власне наратив у даному фрагменті не позначається за допомогою слів типу *story*, тобто його введення є імпліцитним. Крім цього, у наведеному випадку наочно простежується візуалізація подій, про які йдеться. Власне наратив можна вважати проміжним, напіввізуальним засобом між суто вербальною та суто невербальною репрезентаціями інформації.

Фрагменти наративу можуть буквально пронизувати весь текст, наприклад, у науковій доповіді на конференції. Так у доповіді *Why Can't I color outside the lines? Have American Women Been Boxed in Stereotypical Roles in Film? A Historical Analysis* наративні замальовки ілюструють специфіку ролей, що їх грали чорношкірі актриси, та особистостей цих жінок протягом різних періодів, наприклад:

If there was an actress who wanted to be shining star, it was Dandridge.

*Dandridge was very ambitious and she approached her goal of stardom methodically. Besides taking classes and going to auditions, she worked with Lena Horne's singing coach and did not avoid comparisons with Horne. She was so successful in her singing career that she saves one New York club from bankruptcy. For Dandridge, it was all preparation. She wanted to be a movie star. And finally Hollywood called. After a series of forgettable films, she was cast opposite Harry Belafonte in the 1953 film Bright Road. Playing a southern schoolteacher, she impressed critics and audiences with her honest performance and her personal dignity. She was accepted as a serious and skilled actor. (Hine and Thompson, 288-89)
(P, p. 214).*

Теза автора

**Розкриття
змісту тези
(наратив)**

У даному уривку розкривається сутність авторської тези, а сам наратив експліцитно не маркується, але виокремлюється графічно – за допомогою відступу від берегів (тобто є напівімпліцитним). Отже, елементи

нарративу в науковому дискурсі експліцитно вводяться в науковий дискурс за допомогою цілого ряду нейтральних або експресивно забарвлених мовних одиниць, експліцитно або (напів)імпліцитно, анафорично чи катафорично і створюють ефект візуалізації інформації.

Таким чином, розпізнавання та адекватне тлумачення імплікацій та перефразувань, елементів нарративу в науковому дискурсі належать до герменевтичної сфери і стосуються передусім розуміння авторського наміру та інтерпретованої реальності. Особливої уваги варта герменевтична інтерпретація та розуміння тексту на підставі розрізнення „ідеального” та „реального” (у термінах П.Рікера) за допомогою специфічних культурно забарвлених лінгвістичних засобів досліджуваного типу дискурсу.

Література

1. Данилевская Н.В. Познавательный интердискурс как отражение динамики научной картины мира [Электронный ресурс] / Данилевская Н.В. // Вестник МАПРЯЛ (Международной Ассоциации преподавателей русского языка и литературы) - № 50. - 2006. – Режим доступа до журн.: <http://www.mapryal.org/vestnik/vestnik50/index.shtml>
2. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С.136-137.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – М: Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Акуленко В.В. Світова лінгвістика ХХ-ХХІ століть: міжнародне взаємопорозуміння та його обмеженість. / Акуленко В.В. // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – № 1. - К. : ЦНДВІМ НАНУ, 2006. – с. 3-10
5. Белова А.Д. Лінгвістичні перспективи і прогнози у ХХІ столітті. / Белова А.Д. // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. -- № 1. - К. : ЦНДВІМ НАНУ, 2006. – с. 22-31
6. Dijk T.A., van. Ideology: a multidisciplinary approach. / Teun A. van Dijk. – L.: Sage, 1998. – 374 p.
7. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности / Степанов Ю.С. // Язык и наука конца XX века. – М.: ИЯ РАН. – 1995. – С. 35–73.
8. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика: Пер. с франц. / Сост., общ. ред. и вступ. статья Г.К.Косикова. / Роланд Барт. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
9. Бурбело В.Б. Художній дискурс в історії французької мови та культури 9–18 ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.05 „Романські мови”/ В.Б.Бурбело. – К., 1999. – 36 с.
10. Демьянков В.З. Понимание как интерпретирующая деятельность/ Демьянков В.З. // Вопросы языкознания. — № 6. – 1983. – С. 58-67.
11. Богин Г. И. Обретение способности понимать. Введение в филологическую герменевтику. / Георгий Исаевич Богин. — М.: Психология и Бизнес ОнЛайн, 2001. — 516 с.
12. Гадамер, Г.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. / Пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. / Ганс Георг Гадамер. — М.: Прогресс, 1988. — 704 с
13. Рикер П. Конфликт интерпретаций: очерки о герменевтике. / Пер. с фр. и вступит. ст. И. Вдовиной. / Поль Рикер. - М.: “КАНОН-пресс-Ц”; “Кучково поле”, 2002. - 624с.
14. Катышев П.А. Ключевые идеи риторической герменевтики / Катышев П.А. // Вестник Московского университета. – Сер. 9. Филология. – № 6. – 2002 – С. 103 –

121.

15. Swales J. Research Genres: Explorations and Applications (Cambridge Applied Linguistics)./ John Swales. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005 -314 p.

16. Ільченко О.М. Стереотипове заперечення в американському науково-академічному дискурсі: культурна специфіка / Ільченко О.М., Шпенюк І.Є. // Вісник Харківського нац. університету ім. В.Н.Каразіна. - № 811. – 2008. – С.12-16.

17. Болдырева А.А. Категория авторитетности в научном дискурсе / Болдырева А.А. // Болдырева А.А., Кашкин В.Б.. Язык, коммуникация и социальная среда. – Вып. 1. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2001. – С.58-70.

18. Abbot H. P. The Cambridge Introduction to Narrative. / H. Porter Abbot. – NY: Cambridge University Press. – 2008. – 252 p.

19. Perkins J. Narrative and Professional Communication. / Perkins J., Blyler N. – Ablex Publishing Corporation. – 1999 - 224 p.

20. Prickett S. Narrative, Religion and Science. / Stephen Prickett. – NY: Cambridge University Press

21. Johnson Sheehan R. On Scientific Narrative: Stories of Light by Newton and Einstein / Johnson Sheehan R. // Journal of Business and Technical Communication - Vol. 13. - No. 3. – 1999. – p. 336-357

Список джерел ілюстративного матеріалу

(M) Deventer M. Meta-placebo: Do doctors have to lie about giving a fake treatment? // Deventer M. / Medical Hypotheses. - Volume 71. - Issue 3. – p. 335 – 339

(Lyle D. Feisel) Feisel L.D. Involvement with IEEE proves retirement isn't for the weary (Editorial). / Lyle D. Feisel // IEEE Life Members Newsletter. – December 2007. – p. 1

(Sp) IEEE SPECTRUM INT

(S) Sociolinguistics and language teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 484 p.

(P) Proceedings of the 21st Annual Communications Research Symposium. – College of Communications: the University of Tennessee, Knoxville. – 1999. – Vol. 19. – 432 p.

(T) Broukal M. NTC's Preparation for the TOEFL./ Broukal M., Nolan-Woods E. – NTC Publishing Group, 1990. – 352 p.

The present paper addresses the issues of hermeneutic interpretation in modern English language of science in light of culture specificity of discourse. Special attention is paid to implications, inferences and restatements in Anglo-American scientific discourse. Specificity of narratives as semi-visual linguistic devices is discussed. Explicit, implicit and semi-implicit narrations introductions are also considered.

Key words: Anglo-American scientific discourse; hermeneutics; narrative; semi-visual linguistic device; implications, inferences and restatements; culture specificity.

В статье рассматриваются особенности герменевтической интерпретации в английском языке науки в свете культурной специфики данного типа дискурса. Особое внимание уделяется импликациям и перефразированию, а также элементам нарратива как квазивизуальным средствам передачи информации в англо-американском научном дискурсе. Рассматриваются эксплицитные, имплицитные и полумплицитные типы ввода нарратива в научный текст.

Ключевые слова: англо-американский научный дискурс; герменевтика; нарратив; квазивизуальное средство передачи информации; импликации и перефразирование; культурная специфика.